

óra, *Quartier Latin*), mint a fürdőben, a vonaton, az utcán, egy szállodában látott jeleneteket, amelyek mögé — íróhoz méltó módon — életet, sort, történetet kanyarít. Felnőtté, gondolkodó emberré azok a külföldön töltött évek is érlelték az alkotót, amelyek a fiatal Márai életkeretét adták az 1920-as években. Nem meglepő, hogy London, Párizs és Velence hatása, az európai kultúra és szokásrend megismerése többször visszaköszön cikkeiből. Ha nem volna elcsépelet fogalom, talán a nosztalgia szóval jellemezhető leginkább, ahogyan ezekről a városokról ír, és még inkább arról: ami benne, magában történt, amikor hosszabb-rövidebb ideig lakójuk volt. „Valahányszor Velencébe érkezem, ideges leszek, rossz lelkiismeret, kínos nyugtalan érzés fog el. Tudom, hogy elhibáztam az életem, mert itt kellene élni, csak itt” — írja a tengerbe épített városról *Víz és föld* című cikkében.

Bár a kötetben olyan, a maguk nemében tökéletes tárcákat kapunk, mint a *Gigerli* vagy éppen egy heroinista nő portréját (*Teddy*), amelyek alapján joggal gondolhatjuk, hogy Márai a világon minden témát képes megírni, mégis a legizgalmasabb írásnak a *Vidali módszere* ígérkezik. Márai önvallomása nem is annyira az írásról, mint inkább az írói létről szól. Bevett és pompásan működő módszer — ezzel a szerző több írásában is élt —, hogy látszólag interjút, valójában öninterjút készít. Tudatos alkotó, mondhatnánk: *doctus*. Még akkor is, ha kevésbé poéta, sokkal inkább prózaíró. Mert maga Márai nem sokat tart a módszerről. Vidali módszere — és ez kellően nyugtalanító következtetés —, hogy valójában nincs módszer az alkotásra. Képtelenség olyan földhöz ragadtan fogalmazni, ami szentenciákban foglalná össze: mi is az írás módszertana. „...ne álmodozzon könyörületről. A munka, ez az engesztelhetetlen rabszolgatartó, nem engedi szabadon többé” — szól a képzeletbeli párbeszéd egyik legfontosabb megállapítása. Írni lehet jól bódítószerekkel vagy nélkülük, házasságban és magányban, egészségesen és betegen. Ha csak az nem teszi meg módszerré, hogy „a szívet, az eszméletet állandóan bizonyos hőfokon kell tartani. Ez az ára.”

Talán ez tanulságnak nem olyan kevés, mint amilyenek első olvasásra hinnénk. (*Helikon*, Budapest, 2009)

BOD PÉTER

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: MESSZE MÉG AZ ALKONYAT

Nagy Zoltán Mihály pár évvel ezelőtt a *Sátán fattya* című regényével hívta fel magára a figyelmet a hazai irodalmi köztudatban — s avatódott József

Attila díjas íróvá. A könyv főhőse egy fiatal lány, akit a II. világháború végén a megszálló szovjet katonák megerőszakoltak. Az ő sorsán keresztül mutatta be a szerző Kárpátalja 20. századi történelmének talán legtragikusabb időszakát, amikor a magyar férfiak tízezreit hurcolták a sztálini lágerrekbe, az itthon maradottnak pedig el kellett viselniük mindazt a megalláztatást, nyomort, amelyet a szovjet-rendszer rájuk kényszerített.

Nemcsak a regény témája volt merész (hiszen sem az elhurcoltakról, sem az itthon maradottak tragédiájáról nem lehetett írni évtizedekig), hanem a mű megformálása is újszerűnek hatott: a sorok tördelése, a szöveg tagolása ragyogóan ábrázolta a gondolatok zaklatottságát — egyfajta lírai hangsúlyt adva a leírtaknak.

Ez a fajta szövegkezelés, az érzelmek ilyenképpen történő formai ábrázolása talán még hangsúlyosabban van jelen a 2008-ban megjelent *Messze még az alkonyat* című könyvében, melynek fülszövegében az alábbi eligazító sorokat olvashatjuk: „Formájából ítélve a szerző legújabb művét egyfajta versregény-variációnak tekinthetjük, amelyben a felölelt tematika, az öregkor megannyi nyűgének (...) ábrázolásához az író egyaránt felhasználja a költészet és a próza eszköztárát.”

A regény voltaképpen egyetlen drámai monológ — tehát akár monodramaként is kezelhetnénk —, melyben a főhős az öregedés köznapi terheinek megéléséből fakadó „lelki kínok és halvány örömek” felmutatása mellett az élet értelmét, az egyén lehetőségeinek korlátait és (néhol) az isteni gondviselés fukarságát kutatja megrázó erővel.

Ez a fajta monológyszerű narráció (vagy meditáció) természetesen bizonyos korlátokat is szab, hisz a világot kizárólag a főhős szemüvegén keresztül látjuk, és ha hangot is ad mások véleményének, azt kritikával, saját álláspontjának egyértelmű rögzítésével teszi. Önmagával polemizál akkor is, amikor a környezetében élők vélekedését idézi. Ebből adódik, hogy a történetészövés meglehetősen csapongó: ahogy a töprengés során a gondolatok egymásba fűződnek, úgy vált egyik témáról a másikra. A vezérfonal azonban világos: a főhős mellett elszaladt az idő, s a modernizálódó világban egyre kevésbé érzi otthon magát. Mindaz, ami az ő világában a biztonságot, a kapaszkodót — az állandóságot — jelentette, most szét hullóban van.

Az öregember — aki a ráért sorscsapásokat látszólag alázattal fogadja, és példaképének „Pali bátyját” tekinti, aki a kilencven évesek életbölcseiségevel a háta mögött, derűs belenyugvással tekint az eljövendő végzetre („az óra, amit / te / elfelejtesz / vagy / nem akarsz / újra indítani / bennünk, / muszájságosan / lejár, / és akkor / nincs mese, marsolni kell / a gödörbe / elheverni engedelmesen”) — mégsem tud megbékélni sorsával. Úgy érzi, kiveszett belőle

még a kételkedés ételme is. Istent kárhoztatja, amiért nem adja meg „a percek, / a napok, / az évek / csöndes, ártalmatlan, rég megszolgált / derűjét”. A legfeszítőbb gondolat a „még / itt vagyok, de már / nem számolnak velem” érzése. A fölöslegesség tudata.

Tehát nem csupán — és nem elsősorban — az idő múlása foglalkoztatja a szerzőt, hanem annak az ősi törvénynek az új nemzedék általi megkérdőjelezése, miszerint „az élet / szent, / és csak / akkor vagyunk / méltók / megélni méltó létezésre, ha / adni tudunk, akarunk / önmagunk jobbik énjéből / a másíknak / valamit...” A modern világgal, az önzésre biztató, túlbujánzó fogyasztói társadalommal sehogy sem tud megbarátkozni. Pedig — mint írja — a bibliai Éva „bűnösen mohó kíváncsiságá”-ban már jelen volt „a szerzés / kimérten könyörtelen ördöge”.

A múlthoz való görcsös ragaszkodás és a modern világ összezapása leggyakrabban a menyéhez fűződő viszonyában érhető tetten. A menyé talán észre sem veszi, hogy minden lépésével csak rombolja azt a világot, amiben apósa él. Látszólag jelentéktelen dolgok keserítik az öregot. Például hogy a fiatalasszony a friss disznóhúsból főzött levesbe tyúkhúsleves kockákat rak. Az öreg szemében ez szembeköpe a meggyökeresedett hagyományoknak. Szingli-szörnyek, élvhajzás élet, a templomot divatbemutatóra használó fiatalok. Efféle dolgokon mérgeződik még. Tragikomikusnak is vélhetnénk ezt a fajta bosszankodást, önhergelést, ha nem látnánk, hogy valójában egy idilli életforma lebontását, pusztulását siratja el a szerző („hétvégeken persze / dübörög / a diszkózaj, / elűzi az esti órák / kutyavakkantásos csendjét”).

És persze ott van a hatalmas szakadék, ami az apa és fia között tátong. A szemléletbeli különbség, ami így vagy úgy magyarázható — de el nem fogadható, meg nem érthető az elbeszélő számára. („a birtoklás vágya, ami benne / sürgetőzik [...] ott munkál / benned is, / a különbség amnyi, ő / megszerezni / akarja a tulajdont, / te pedig / megőrizni...”).

Mindezt tetézi felesége halála, s a mögötte meghúzódó isteni igazságtalanság. Az asszonyt egy „részeg ficsúr, / a falu selyemfiúja” gázolta halálra. Hogyne fájna az elvesztett élet. Ráadásul kontrasztként ott feszül a gázolást elkövető személy meglepően enyhe büntetése (egy év felfüggesztett börtön). Felesége halálával az ő kis mikrovilágának legfontosabb tartóoszlopa dől ki. Bár az elvesztett asszony még holtában is a legfontosabb támasza marad. Az ő emléke ad tartást és kitartást.

A magánélet gyötrelmei mellett a rendszerváltozás utáni évek elszabaduló világának képei elevenednek fel az öregember meditációjából. Olykor aktuálpolitikai megjegyzések is becsúsznak a sorok közé, például a 2004-es népszavazás gyászos emléke. A magyarság önfeladása dühíti, s izzítja lelke háborgását. A baltikumi példát

hozza, ahol a kis népek is szembe mertek nézni a félvilágnyi birodalommal. „Istenek, az én fajtám / miért / nem ilyen, / miért csak / a mának / él, / egymjári veteményként / vegetál”? — kérdezi a szerző.

Izgalmas, létkérdéseket feszegető könyv Nagy Zoltán Mihály regénye, melyben egy önmagával és Istennel perlekedő öregember felfogása szembeül korunk szatesében lévő világgal. Sajnálatos, hogy a magyarországi könyvterjesztők repertoárjában nem lelhető fel. (Intermix, Ungvár, 2008)

OLÁH ANDRÁS

„EMBER LENNI MINDÉG, MINDEN KÖRÜLMENYBEN” Tanulmányok Kiczenko Judit születésnapja alkalmából

Vélhetőleg az ünnepi tanulmánykötet címzettje sem kifogásolná, hogy ismertetésemhez Arany Jánostól veszek indítást. Arany ugyanis *Széptani jegyzeteiben* — Edmund Burke és Immanuel Kant gondolataival egybehangozva — így határozza meg a „főnséges” esztétikai minőségét: „főnséges tárgy az, amely először meghat, megdöbben, mintegy érezteti velünk *önkicsínységünket*: de aztán csakhamar a kellemetlen érzésből gyönyör fejlík ki”. Kimondatlanul is — éppen kimondatlanul — ilyen tárgy minden ünnepi kötet, melyben a pályatársak tanulmányai, mintegy tudtukon kívül, egy, csak az ünnepeltnek köszönhető egységbe szerveződnek. Fölrajzolják a szellem azon birodalmát, amellyel egy alkotói pálya élő párbeszédet létesített. Kiczenko Judit ünnepi kötet, vagyis a benne kirajzolódó szellemi terrénom a „főnséges tárgyak” azon alfajához tartozik, melyek — mint Arany fogalmaz — „roppant kiterjedésük által hatnak ránk”. A művészettörténettől (E. Csorba Csilla, Keserü Katalin) a történettudományig (Erdődy Gábor, Kafkától (Győrffy Miklós) Flaubert-en át (Szávai Dorottya) Dosztojev-szkijig (Szávai János), Kozma Mihálytól (Kilián István) Szilágyi Istvánig (Csürös Miklós) és a szövegközléstől (Ajkay Alinka, Bogár Judit, Szelestei N. László, Szilágyi Márton, Szörényi László) az irodalomelméletig (Horváth Kornélia) terjed a kötetbeli írók tárgyköre. A gyűjtemény „szélső értékeit” említve kényszerűen lemondok a „fősodoról”, ahol a többi közt olyan kérdésekre is választ kaphatunk, mint hogy a 18. században miként teremt stílust — kompiláció néven — az intertextualitás (Maczák Ibolya), egy vagy két vers-e Vörösmarty *Pázmánja* (Hargittay Emil), vagy hogy ballada-e *A varró leányok* (Tarjányi Eszter)?

Ahogy Kiczenko Judit eddigi pályáját, az ünnepi tanulmánykötetet is strukturálja a két